

Kanal	: Ekotürk
Program	: Yeni Dünya Düzeni
Başlık	: Küresel Gelişmeler Piyasaları Ne Yönde Etkiledi?
Sunucu	: Ali DEĞERMENÇİ
Konuk	: Prof. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN
Video Adresi	: https://youtu.be/bq-YUtryTEs
Yayın Tarihi	: 14 Ocak 2020

EKOTÜRK

Ali Değermenci: İyi Akşamlar, Yeni Dünya Düzeni'nden hepinize sevgi ve saygılarımızı iletiyoruz. Sevgili Seyirciler, dünya hızlı bir şekilde değişiyor ve bu değişimde insan faktörü, artık dünyanın egemeni olmaktan belki de çıkıyor. Yapay zekâ gündemimize oturmaya başladı, teknoloji savaşlarıyla birlikte başlayan ve teknolojinin hızlı bir şekilde gelişmesiyle yapay zekâ toplumların yerini alacak mı? diye tartışma başlamış durumda artık teknolojinin geleceği, insanlığı tehdit mi eder diye de tartışılıyor? Tabii ki Çin diye büyük bir devlet ejderha ortaya çıkmış durumda, Amerika liderliği kaybediyor mu? Bu akşam, birinci bölümde Yeni Dünya Düzeni'nin birinci bölümde bu konuları konuşacağız. Türkiye'nin bu konuda en sağduyulu, bilgisi, yeteneği, becerisi en fazla olan yakın arkadaşımız, dostumuz Profesör Doktor Hasan Bülent Kahraman Hocamızla beraberiz. Hocam hoş geldiniz.

Hasan Bülent Kahraman: Hoş bulduk, efendim. Sağ olun.

Ali Değermenci: Hocam, şu anda Işık Üniversitesi Rektör Yardımcısı olarak görev yapıyor. Tam da bizim bu konularımızı da kapsayan çalışmalar içerisinde. Tabii ki sanatla olan ilintisi, bağı zaten devam ediyor. Hocam, isterseniz hızlı bir şekilde başlayalım, birinci bölümde sizinle konuşacağız, ikinci bölümde Ömer Rifat Gencal'la birlikte olacağız biraz da dünyanın ekonomi ve finans durumuna da bakmış olacağız. Dünya nasıl bir değişime girdi? Kapitalizm artık sona mı geliyor?

Hasan Bülent Kahraman: Bence gelmiyor, bu öteden beri söylenen bir şeydir. Yani Marx kendi metinlerini yazarken ve büyük ölçüde Ricardo'dan etkilenirken böyle bir öngöründe bulunmuştu. Yani kapitalizmin belli bir düzeyde sona geleceğini öngörüyordu. İşte arkasında Alman idealist felsefesi vardı, arkasında Hegel'den aldığı diyalektik düşünce vardı, doktora tezini oluşturan Pre-Sokratik filozofların öngördüğü yine bir diyalektik düşünce arayışı, zaman ve akış yaklaşımı vardı ve bir noktada bunun sona ereceğini öngörüyordu. Fakat, diyorsunuz sonradan Amerika'da büyük bir Harvard Üniversitesi'nde ekonomi ekolü meydana getiren Schumpeter, bu işi kendine göre başka ve herhalde Marx'a çok ters olan bir açıdan ele alıp irdelediği zaman, kapitalizmin başka bir dinamiğe sahip olduğunu ortaya koydu ve kapitalizmin bir yıkıcı yaratıcılık içinde bulunduğunu bir destructive creativity içinde bulunduğunu söyledi. Yani büyük krizler yaşıyor kapitalizm özellikle üretim sistemlerinde, dağıtım sistemlerinde büyük dönüşümlerin yaşandığı dönemlerde çok büyük krizler içine giriyor ama onlardan yıkılarak değil onlardan çok daha güçlenerek ortaya çıkıyor. Şimdi, ben bu açıdan baktığım zaman kapitalizmin içinde bulunduğumuz dönemde belki bir kriz yaşadığını söyleyebilirim. 2008 krizi hâlâ akıllarda, 2008 krizinin getirdiği yeni siyasal oluşumlar hâlâ siyasetin göbeğinde, merkezinde, centresında duruyor ama esasen ben kapitalizmin yeni bir evrilme dönemi içinde bulunduğunu, sizin girişte, sunuşta söylediğiniz gibi özellikle üretim araçları

bakımından ve üretim teknolojileri bakımından yepyeni bir aşamaya doğru ilerlediğini düşünüyorum.

Ali Değermenci: Şimdi, burada tabii bu bütün kapitalizmin 2008'den itibaren aslında tartışma devam ediyor her ne kadar finansal bir tartışmaya, gerilime girmiş olsa da hemen Marx ya da sosyalizm ya da komünizm tartışması da başlıyor. Karl Marx'ın gündeme geliyor ama burada en çok tartışılan 2008'den 2020'ye on iki yıldan beri en fazla tartışılan konu hani biraz daha sosyal tarafının ağırlaşmaya başlayacağı yönünde, aynı kanaatte misiniz?

Hasan Bülent Kahraman: Kesinlikle, aynı kanaatteyim. 2008 krizinin, biz sadece ekonomik boyutunu konuşuyoruz, ama 2008 öncesinde hatta kısmen de o krizi yumuşak şekilde geçen ülkelerde devam eden çok yakın bir tarihe kadar mesela Türkiye'de de hakim olan modellerine baktığımız zaman bu consumerism denen tüketici çılgınlığının artması, buna bağlı olarak ortaya gelen bir narsisizm kültürü, buna bağlı olarak ortaya çıkan depresyon kültürü diye şimdi tanımlanan bazı literatürde yaklaşımlar kapitalizmin aslında sosyal boyutunun zayıflığından kaynaklandı. Bakın, bunu şuradan ölçmek lazım dünyanın en büyük ülkesi hâlâ Amerika Birleşik Devletleri. Evet, siz girişte de söylediniz acaba sonuna mı geliniyor diye literatürde gene büyük bir tartışma devam ediyor. Çin'in bambaşka bir gerçeklik olarak ortaya çıktığı muhakkak, fakat buna rağmen Amerika hiç şüphesiz model üretebilme yetisiyle ve özellikle eğitime bağlı bir düşünce sistematığı oluşturabilmesi ve bunu ihraç etmesi nedeniyle dünyada herhalde kimsenin bir numaralı ülke değildir demeyeceği bir ülkedir. Ama bu ülke sosyal devlet olabilmenin şartlarını dünyada en az yerine getiren ülke. Yani bunlar Clinton gibi bir başkanı denediler, bunlar Obama gibi bir başkanı denediler, bunların ikisi de demokrat partiden gelen, ikisi de bizim bugün sol diye nitelendirebileceğimiz, hiç değilse sosyal devlet görüşüne çok yakın olan insanlardı ve sosyal devlet, sosyal güvenlik politikaları açısından büyük bir iyi niyetle çok şey yapmaya çalıştılar fakat bunları çözemediler. Yani bugün Amerika dünyada en çok yoksulun yaşadığı ülke. Bunu da bir tarafa bırakalım, dünyaya bakalım dünya 1989 sonrasında yani neoliberal politikaların, yeni sağ politikalarının yükselişe geçtiği 1979 sonrasında bugün bir noktaya geldi. Bu noktada yeryüzü tarihinde sahip olduğu en büyük para hacmine sahip, ama yeryüzü tarihinde sahip olduğu en eşitsiz gelir dağılımı da bugün...

Ali Değermenci: Dengesiz.

Hasan Bülent Kahraman: ...dengesiz gelir dağılımı da bugün gene dünyada devam ediyor. Dolayısıyla dünyanın da aslında eğer bütün bunları kapitalizmin sağladığını düşünüyorsak ki öyle, bugün dünyada bildiğimiz manada cereyan eden bir sol, sosyalist, komünist, sosyal devlet sistemi yok. Bunu bazı rölatif unsurları ile deneyenler dışında yok. O zaman kapitalizm, bir yandan böyle büyük bir kütle inşa ederken, imal ederken; öbür taraftan da çok büyük bir yoksulluk, eşitsizlik, gelir dağılımı adaletsizliği ortaya koyuyor. Buna diğer unsurları ekleyin, bu eğitimde böyle fırsat eşitliği diyoruz, bu sağlık sistemlerinde böyle onu söylüyoruz, o bakımdan yani kapitalizmin bir büyüme ve kendisini üretme kabiliyeti var, büyük potansiyeli var, bu neredeyse sonu gelmez bir makine gibi işliyor, ama öbür taraftan da unutmayalım ki sosyal devlet, sosyal güvenlik politikaları açısından eşit gelir dağılımının eşit şekilde dağıtılması açısından dünyanın hâlâ çok büyük ihtiyaçlar içinde bulunduğu bir dönemdeyiz.

Ali Değermenci: Hocam, bunu sayarsak, bir finans kısmı var, burada çok ciddi adaletsizlikler, gelir dağılımında dengesizlikler, uçurumlar var daha doğrusu denge bile dememek gerekiyor. İkincisi ortaya çıkan bir teknoloji ve yapay zekâ konusu var, üçüncüsü de tabii ki bir sosyal konum var insanların fakirleşmesi, en fazla fakirin yaşadığı bir çağda yaşıyoruz. Burada bu tartışmayı üçünün arasında Keynes üzerinden yaparsak, yani kapitalizmin evrilmesi bu üç ana aks gelişmenin

içerisinde Keynes'e ne düşecek? Ya da 29 Buhranı'nda olduğu gibi kısa dönemli bir Keynesian politikaları sonra tekrar sistem konsodalite olunca tekrar eski haline mi dönülecek? Yoksa ileriye dönük bir Keynes kapitalizm ittifakından söz mü edeceğiz?

Hasan Bülent Kahraman: Şimdi, bu benim öngörülerimden biri, aslında bugün Keynesyen ekonomi politik dünyada pek o kadar uygulanmıyor yani finans kapitalin bizde ki tabirle sıcak para hareketleri Keynesyen büyüme, kalkınma, genişleme politikalarının yerini almış durumda. Ben, iktisat asistanlığı yaptığım dönemde, sonra tabii uzaklaştım ondan ama, o dönemde bizim en çok üstünde durduğumuz konulardan birisi hatta başlıcası büyüme politikalarıydı. Yani Türkiye'de de 1950'den bir başka dönemeçle bakarsanız, 1965'ten itibaren büyüme, gelişme politikaları yürütülüyordu ve aslında bir sosyal devlet, sosyal yatırımcılık öngörüsü de taşıyan Keynesyen politikaları Türkiye'de merkez sağ partileri başında olan işte Demirel, Adalet Partisi falan uygulamakta idi. Bu sonra 79'dan itibaren kayboldu, Türkiye bu bunalımı 1973 Ekonomik Krizi ile birlikte yaşadı. 79'da dünya değişti, 83'te biz Özal'ı bulduk aslında ondan önce 1980 "24 Ocak Kararları" var.

Ali Değermenci: Yine, Özal'ın parmağı var.

Hasan Bülent Kahraman: Özal'ın büyük katkısıyla, bu liberal politikalar, yeni sağ politikalar uygulandı ve Keynes'den uzaklaşıldı. Ben dünyanın Keynes'i yeniden keşfedeceğini ve ona yeniden döneceğini düşünüyorum. Bu bir öngörü müdür bilemem ama temel dayanağı şudur: sizin bu analizi yaparken söylediğiniz bir hadise var dünyanın karşısında yapay zekâ, teknolojik gelişmenin bugün geldiği nokta öyle bir nokta ki bize kapitalizmin temel ekonomik unsurlarının, elemanlarının, parametrelerinin artık bundan sonraki dönemde bu derece de kuvvetli olmayacağını ortaya koyuyor. Bunların içinde neler var. Şimdi bugünkü dünya küreselleşmenin, 1990'lardan itibaren de devam eden küreselleşmenin bir sonucu yani neoliberal politikalar, küreselleşme bir ara at başı gitti birbirini etkiledi. Küreselleşme esasen dünyanın yeniden demokrasiye döndüğü, yeniden demokrasi aracılığıyla ekonomik kalkınma politikalarını ve ekonomik büyüme politikalarını uyguladığı bir anlayıştaydı. Sınırların kalkacağı, mikro milliyetçiliklerin son bulacağı bir ütopyaya dayanıyordu. Bunların hiçbirisi gerçekleşmedi. Yani

Ali Değermenci: Tam tersi oldu, milliyetçilik arttı.

Hasan Bülent Kahraman: Evet, her şey arttı. Yani olumsuz diye görülebilecek her şey arttı. Etnik savaşlar dünyayı kasıp kavurmaya başladı. Ortadoğu bugün ne haldeyse, o bile bunun bir uzantısı kabul edilebilir. Böyle bir dönemde, böyle bir dönemde küreselleşme artık post globalizasyon döneminde biz yaşayarak dünyaya bakıyoruz. Peki, bunların yerini ne aldı? Emeğin, sermayenin ve malların serbest dolaşımıydı küreselleşme. Bu şimdi o derece de gerçekleşmedi. Peki, ne oluyor şimdi? İşte benim söylediğim noktaya geliyoruz.

Ali Değermenci: Sermayenin serbest dolaşımı hadisesine döndü sadece.

Hasan Bülent Kahraman: Şimdi, oraya döndü, oraya döndü ve ona bağlı olarak yeni teknoloji çağına girdik. Böyle bir tabir yok bunu ben kullanıyorum yani bu yeni teknoloji çağı ne getiriyor? Eee... boş zamanı getiriyor. Bu daha az insan emeğine (man power) ihtiyaç duyulan bir dönemi getiriyor. Belki o kadar büyük sermaye yatırımı gerektirmeden yüksek teknolojiyle üretim yapma imkânını getiriyor. Bugünkü dünyada düşüncenin çok önemli bir ekonomik girdi olmasını getiriyor. Bugün bütün dünyada gençler oldukları yerde oturup bir parlak düşünce üretmenin peşindeler. Bunlar işte gazetelerde okunan hadiseler, yeni meslekler ortaya çıkıyor. Biraz sonra gireriz, bütün bunların altında yatan bu yeni teknoloji çağının getirdiği oluşumlar. Şimdi böyle

bir dönemde eğer insanın emeğine duyulan ihtiyaç, insanın çalışma süresine duyulan ihtiyaç öngörüldüğü şekilde çok radikal bir biçimde azalacaksa o zaman o zaman yaşlılık eğer öngörülen seviyede uzayacaksa insanlar için ben şimdi basit bir formül buldum onu söylüyorum elli sene çalışacağız, yüz sene yaşayacağız. Peki, o elli senenin ilk yirmi, yirmi beş senesini hazırlıkla geçireceğiz, sonra elli sene, peki son yirmi beş sene ne yapacağız? Bu ömür yüz yaşına doğru giderken, biz hâlâ altmış yedi yaş, yetmiş yaş emeklilik yaşı kabul edecek miyiz? Sınıflar bile olmayacak belki, işyerleri olmayacak nitekim bu teknolojinin getirdiği ciddi bir yeni siyaset biçimi var. Teknolojinin getirdiği yeni bir ideolojik yapılanma var. Bütün bunlarla bakınca eğer dünya bununla kendi kendisine yeni değerler üretecekse ona bir şey diyemem, ama bunu yapamayacaksa o zaman belki yeniden Keynes'e dönüp bunun önerdiği düşüncelerle neler yaparız diye bir arayış içine girecek diye tahmin ediyorum.

Ali Değermenci: Hocam, şimdi siz yapay zekâdan bahsediyorsunuz. Bununla ilgili ileriye dönük raporlar, yazılar, kitaplar yığınla yazılıyor. Futurizm, hani bu konuda en çok ilgi odağının olduğu dönemlerden bir tanesi. Şimdi yapılan perspektiflerde her 2050'dan sonra her yıl beş yüz milyon insanın mesleğini kaybedeceği, yeni meslek değil mesleğini kaybedeceği. Bizim gazeteciliğe başladığımız dönemde daktiloyla yazıyorduk haberlerimizi, yazılarımızı ama şimdi bilgisayar çıktı onu da geçtik şimdi cep telefonu üzerinden iletişim kuruyoruz. Dolayısıyla bunun bir sosyolojik travması da oluşmaya başlıyor, yapay zekâ fabrikalardaki, üretim alanlardaki yerlerini alınca insan, hani bu dünyanın hâkimi olan insan o zaman ikinci sınıf tarafa itilecek o ne olacak?

Hasan Bülent Kahraman: Şimdi, bu bir felsefi soru. Eşref-i mahlukat olan insan yapay zekâyla, roboticslerle, mekatronikle birlikte ikinci sınıf olacak mı yoksa hâlâ bunları düşünen bir varlık olarak kendi varlığını sürdürmeye devam edecek mi? Eğer, yapay zekânın içine bu emotional intelligence denen duygusal zekâ koyulabilirse bu makinelerin bizim insan olmamızı ve analitik düşünmemizi sağlayan en önemli elemanlardan biri olan veya özelliklerimizden biri olan inisiyatif alma ve soyut düşünce üretebilme, iki farklı unsurdan bir sentez elde edebilme ve bunu kendi önermemiz olarak ortaya koyabilme...

Ali Değermenci: Mukayese

Hasan Bülent Kahraman: Mukayeseler, vesaireler bunu başarabilirse evet insan o zaman kendisine içinde bulunduğu alanı, dünyayı paylaştığı yeni bir varlık üretecek. Bunlar kendi kendilerine gülecekler mi, bunlar kendi kendilerine ağlayacaklar mı, yakınlarını kaybettikleri zaman onun üzüntüsünü çekecekler mi, vesaire... Şimdi, bunlar öngörülmeyen şeyler değil nedenini söyleyeyim size eğer biz bunları konuşuyorsak bunlar yapılacak demektir. Bir insan bir şeyi düşünüyorsa, belli bir tarihte, belli bir coğrafyada, belli bir zamanda o düşünülen şey üretilecek demektir. Bunun tersi yeryüzünde olmamıştır. Ama şöyle bir şey var ki insan bildiğinden daha fazlasını tahayyül edemez. Biz tahayyülün, düşlerin, imajinasyonun, muhayyilenin bütün bildiklerimizin dışında ve ötesinde olduğunu düşünüyoruz. Hayır. Bize hayal kurdurtan sadece bildiklerimizdir, bunu soyutlayabilme yeteneğimizdir. O bakımdan belki insan kendisine kesinlikle bir rakip meydana getirecektir. Yeryüzünde paylaştığı alanı o rakibiyle birlikte paylaşacaktır. Fakat şunu düşünmek lazım bu rakip bize nasıl bir dünya meydana getirecek, yani motorize bir dünyaya geçtik di mi yani 19. yüzyılda sanayi devrimiyle birlikte. Şimdi David Harvey diye bir coğrafyacı var. Bu coğrafyacı dediğimiz insanlar aynı zamanda artık büyük sosyolojik analizleri yapan insanlar. Coğrafya yoksa bir şehrin hangi ülkede ve haritada nerede olduğunu bilmek meselesi değil. Dünya haritasının hakim olan hıza göre ne kadar küçüldüğünü grafik olarak göstermiştir. Yani bisikletli insan hızı, koşan insan hızı, atlı arabayla giden insan hızı, bisikletle giden insan hızı, buharlı

lokomotifle giden insan hızı, otomobille giden insan hızı, uçakla giden insan hızı şimdi acaba insan ışık hızını kullanabilecek mi?

Ali Değermenci: Işınlama.

Hasan Bülent Kahraman: Şimdi bakıyorsunuz bu dünya kendi içine doğru büzülüyor hız arttığı zaman bundan da daha doğal bir şey yok, fiziksel olarak ta hız zamanın bir parametresi ona bağlı bir ilişki. Bütün bunlar bir gerçek, ama beni asıl ilgilendiren şu demin söylediğim insan bu teknolojiizm sonunda yeni bir ideoloji üretiyor, bakın bu ideoloji ne? Bu ideolojiyi gençler farkında olarak veya farkında olmayarak sürdürüyorlar ve politika dediğimiz kavramın dönüştürümünü getiriyorlar, transformasyonunu. Bugünkü insanlar bundan bir elli sene önce, bir kırk sene önce benim gençliğimde yaşadığım soğuk savaş döneminin korkularına ve iddialarına sahip değiller, onlardan tamamen habersizler.

Ali Değermenci: Haberleri yok.

Hasan Bülent Kahraman: Yani, bir taraf komünizm gelecek diye korkuyordu; öbür taraf komünizm gelsin diye dua ediyordu. Ne öyle bir korku var; ne öyle bir dua var. Peki, ne var? Komünizm iddiası başka planlarda gerçek oldu, yani son kertede çok vulgarize ederek ve bundan ötürü özür dileyerek söylersem komünizm neydi? Çok kaba bir eşitlikçilikti. Şimdi, bugün dünyada herkes spor ayakkabı giyiyor, herkes blucin giyiyor, herkes üstüne bir mont geçiriyor dünya bununla hâl oluyor. Herkesin cebinde bir cep telefonu var, önünde bir bilgisayar var dünya bununla hâl oluyor. Şimdi, böyle bir dünyada, böyle bir dünyada sosyalizmin, komünizmin gördüğü neydi? Mülkiyetsizleştirme, ana mesele bu. Şimdi, dünya büyük yoksulluklar üretmek suretiyle mülkiyetsizliği bir temel kategori haline getirdi. Bugün dünyada bir yudum temiz suya ihtiyaç duyan şu kadar milyar insan var, milyon değil milyar insan. Günde bir doların altında gelirle yaşayan şu kadar milyar insan var. Şimdi böyle bir dünyada bir kere durumun kendisi kendisini açıklamaya yetiyor. Ama öbür taraftan, ben bugünkü gençleri dikkatle izliyorum ve onlar hakkında yapılmış analizleri okuyorum işim o, ben bir üniversitenin yöneticisiyim ve hocasıyım. Bunlar mülkiyet istemiyorlar, ev istemiyorlar, eş mülkiyeti evlenmek istemiyorlar, bunlar iş mülkiyeti istemiyorlar sabah saat 8.00'den akşam saat 17.00'e kadar işe gitmek istemiyorlar. Bunlar yaratıcılıklarını sonuna kadar kullanmak istiyorlar, bunlar sonuna kadar özgür olmak istiyorlar, sonuna kadar bağımsız olmak istiyorlar. Eee şimdi böyle bir dünyada eğer boş zaman dediğimiz hadise bu robotiklerin gelişmesi neticesinde insanın temel faktörlerinden biri olacak ise biz o boş zamanı üretken hale nasıl getireceğiz? Acaba geleneksel iş alanları kapandıktan sonra yeni iş alanları doğacak ve bu insan emeği oraya mı yönelecek yoksa bunlar işsizlik parası ile yaşayan varlıklara mı dönüşecek? Peki, devletler bu kadar uzayan ömrün emeklilik sonrası ve yaşlılık dönemindeki harcamalarını nasıl karşılayacak? Dünya bu insanlara iş veremediği için bunların temel ihtiyaçlarını karşılayacak işsizlik parasını nereden bulup üretecek? Yani dünyanın, kapitalist dünyanın evet sonuna gelmedik. Kapitalizm kendi krizini kendi yeni yarattığı yöntemlerle aşma imkânına sahip ama kapitalizmi bekleyen bu çok ciddi sorularda önümüzde duruyor.

Ali Değermenci: Hocam sizinle görüşmek, konuşmak çok keyifli, çok güzel. Her zaman sizin konuk olmanızdan dolayı müthiş keyif alıyorum. Çok az bir zamanımız kaldı ama, Çin'le bitirelim isterseniz son bölümü. Çin derken biz hani Mao'dan biliyoruz Çin'i, kapitalizme karşı bir duvar, yeni bir gelişme, yeni bir söylem ilk heyecanlar. Ama bugün gelinen noktada Çin kapitalizmi kanırtacak şekilde uygulayan, vahşi kapitalizmi uygulayan ama kendi içinde farklı bir yöntemi olan önümüzdeki dönemde Çin-Amerika geriliminde dünya liderliğini alabilir mi Çin?

Hasan Bülent Kahraman: Şöyle alır. Eğer kıtalararası bir kaymadan söz ediyorsak yani Batı eksenli, Kuzey eksenli bir dünyadan; Doğu ve Güney eksenli bir dünyaya geçerse kaybeder. Yani gene 1970'lerde özellikle sosyalist çevrelerde Willy Brandt'ın da büyük çabasıyla ortaya konmuş bir teori vardı. Dünyanın kuzeyi daima zengin; dünyanın güneyi daima yoksuldur. Ve acaba bu zengin kuzey yoksul güneye ne yapabilir diye düşünüyordu. Şimdi buna bir boyut daha eklemek lazım. Batı zengin, varlıklı, demokratik bir kültürden geliyordu; Doğu işte daha totaliter veya daha otoriter bir modele sahipti yoksuldu ve hatta bu otoriter model bürokratizasyona uğramış bir halde o yoksulluğu da kontrol altında tutmanın bir aracı olarak görülüyordu. Şimdi, Çin eğer son gittiğimde gördüğüm yapıyı, modeli muhafaza eder bunu kültüründen gelen insan kullanma unsuruyla birleştirir, insanı bir enstrüman olarak kullanır bunu da servet üretme modeli haline getirirse ve genel olarak Çin, bütün iddialarına ve çelişkilerine rağmen Güney Kore, Japonya, Hindistan...

Ali Değermenci: Hindistan.

Hasan Bülent Kahraman: Hindistan, büyük kıta, Hint Yarımadası denen muhteşem kültür ve o büyük kıta buna eklenirse. Bugün dünyada en çok computer kullanılan, bilgisayar kullanılan yer Hindistan. Amerika'da bilgisayarım bozuldu diye bir numara arıyorsunuz karşınıza Hindistan'dan birisi bağlanıyor, call centerdan o çıkıyor. Eğer bu büyük kayma biraz daha güçlenirse bunun ortaya nasıl bir sonuç üreteceği besbelli, gözle görülür şekilde çıkıyor. O bakımdan Çin belki sadece Çin olarak değil ama böyle bir model içinde bence ayak seslerini duyurarak ilerliyor. Bundan bir on sene kadar evvel Fransa'da, Paris'te George Pompidou Sanat Merkezi'nde bir Çin sergisi açıldı. Ben bunu gidip, gezdim. Bunun çok da büyük, güzel, görkemli bir kataloğu yapıldı. O kataloğun adı "Alor Chine?" yani ne oluyor falan. Peki, şimdi ne oluyor Çin? İşte o Çin, o soru işaretini bence şimdi ünlem işaretine çevirmiş durumda.

Ali Değermenci: Hocam, çok teşekkürler. Çok hızlı bir şekilde konuştuk. Ama söz alalım sizden kısa sürede tekrar buluşalım. Çok teşekkürler.

Hasan Bülent Kahraman: Ben teşekkür ederim.

***** Prof. Dr. Hasan Bülent Kahraman'ın konuşması burada sona eriyor. *****